

Petra Svoljšak

Neodvisna kočevska republika

Leto 1918 je bilo leto vojne, upanja, in leto miru, ki je v evropski (svetovni) red prinesel nove razsežnosti. Mali veliki narodi so se morali spopasti z novimi političnimi razmerji, v katerih je vsak iskal svojo priložnost. Nastanek novih držav na tleh nekdanje avstroogrske monarhije, pa tudi negotovi rezultati pogajanj o meji nove jugoslovanske države, so vlili upanje na morebitno lastno državo tudi malim narodnostnim skupnostim, med njimi kočevskim Nemcem. Ob prevratu so svojo prihodnost iskali v priključitvi k Avstriji. Ko se je pokazalo, da je zahteva oziroma želja neuresničljiva, so poskušali ustanoviti lastno kočevsko državo, "pod zaščito katerekoli nenemške velike sile," oziroma pod protektoratom Združenih držav Amerike. Zahtevo kočevskih Nemcev je v svoji raziskavi omenil že Dušan Biber,¹ posledica zahteve po lastni državi in govoric, da so Kočevarji dejansko oklicali samostojno državo, so bile aretacije in policijske preiskave pri vodilnih možeh nemške manjšine na Slovenskem. Opuščeni so bili avstrijski državni uradniki nemške narodnosti pri deželni vladi v Ljubljani, ki jih je "ponudila" avstrijski vladi, razpuščena so bila številna nemška društva, organizacije, ter podružnice *Deutscher Schulverein* in *Südmark*. Ukinili so nemške srednje in strokovne ter privatne šole.²

Na tem mestu zatorej ne bomo razčlenjevali te odločitve nemške manjšine na Slovenskem, temveč se bomo osredinili na predstavitev zanimivega dokumenta o zamisli o kočevski državi, ki so ga kočevski Nemci naslovili na italijansko vlado. Dokument, ki nosi naslov *Istanza del Consiglio popolare della terra di Gotsevia per l'erezione in Stato autonomo sotto il protettorato degli Stati Uniti* hrani Centralni državni arhiv v Rimu (Archivio Centrale dello Stato), in sicer v fondu Presidenza del Consiglio dei Ministri. Guerra Europea 1914-1918 (fasc. 19-29-8/204 bis), ki vsebuje dokumente o obdobju prve svetovne vojne in se obenem nanaša na delovanje predsedstva italijanske vlade. Dokument je sestavljen iz treh delov v italijanskem jeziku: iz prošnje, ki so jo kočevski Nemci naslovili na ita-

lijansko vlado in na italijansko delegacijo na mirovni konferenci v Parizu (I.), iz spomenice Kočevarjev, naslovljene na vlado Združenih držav Amerike in njihovo Komisijo na Dunaju (II.) ter iz mnenja italijanske vlade v zvezi s prošnjo oziroma o južni meji morebitne kočevske republike, ki naj bi mejila (tako italijanska vlada) na Italijo, nanaša pa se na priloženi zemljevid, ki pa ga v omenjenem fondu ni bilo (III.). Spomenica in prošnja italijanski vladi sta prevedeni tudi v nemški jezik, pri čemer je potrebno opozoriti, da se "nemška" spomenica nekoliko razlikuje od italijanske različice, ki je v osrednjem delu nekoliko skrajšana.*

I.

Italijanski kraljevski vladi in italijanski delegaciji na pariški mirovni konferenci.

Nemški narodni svet za Kočevsko je s pomočjo opolnomočenca predal 1. marca 1919 ameriški komisiji na Dunaju, profesorju Coolidgu, podroben memorandum, v katerem je zahteva po ustanovitvi neodvisne države Kočevske pod protektoratom neke nenemške velesile (n.pr. Amerike). (Priloga 1).

Ker pa so imeli Kočevarji vedno dobre odnose z Italijani (Kočevarji so bili v srednji Evropi poznani kot trgovci z južnim sadjem na veliko in na drobno, v mirnem času pa so tudi Italijani prihajali v našo deželo kot trgovci z lesom, oglarji in opekarji, njihovo premoženje je na našem ozemlju ostalo nedotaknjeno tudi v letih 1914-1918), smo se opogumili obrniti se tudi na italijansko delegacijo na pariški mirovni konferenci, ki naj bi podprla naše zahteve in bi zagovarjala njihovo izpolnitev na poti mednarodnega dogovarjanja.

Oba podpisana sta pooblaščenca v imenu nemškega narodnega sveta za Kočevsko predložiti to dokumentirano prošnjo, ki predstavlja voljo vsega kočevskega ljudstva.

Kočevje - Ljubljana, 11. april 1919

V imenu nemškega narodnega sveta za Kočevsko:

Dr. Franz Perz

Peter Jonke

¹ Nemci in nacizem v Jugoslaviji. Cankarjeva založba, Ljubljana 1966, str. 31.

² Ibidem, str. 31.

* Dokumente sta prevedli dr. Eva Holz in Petra Svoljšak.

II.

Vladi ZDA, v roke ameriški komisiji (profesor Coolidge)

Kočevsko področje zavzema 860 kvadratnih kilometrov ozemlja, t.j. 312 kvadratnih milj. Pred 600 leti je bil tu pragozd v katerem so živeli volkovi, medvedje in risi. V 14. stoletju sta grof Ortenburški in njegova soproga, rojena Teck, na to področje naselila nemške kmete s Koroškega, Tirolskega, Frankovskega, Turinškega in Švabskega. Tekom časa so ti naseljenci ustanovili eno mesto in 171 krajev, ki imajo 17 far, eno gimnazijo, eno strokovno šolo za lesno industrijo in sedaj 33 javnih in tri privatne ljudske šole Schulvereina. S svojimi slovenskimi sosedi in someščani so živeli v prijateljstvu in slogi¹ in so skupaj z njimi branili deželo Kranjsko pred turškimi vdori. V letih 1808-1813 je spadala Kranjska in z njo Kočevska pod francosko nadoblast. Francozi so že takrat spoštovali pravico Kočevarjev do samouprave in so jim dodelili lasten kanton z več merijami.

Kočevska je bila več kot 500 let enotno upravno telo, šele v petdesetih letih prejšnjega stoletja je avstrijska vlada oddelila od okrajnega glavarstva in sodnega okraja Kočevje posamezna obrobna področja in jih pripojila sosednjim slovenskim okrajem. Tako se sedaj nahajajo nemške občine Poljane (Pöllandl), Crmošnjice (Tschermoschnitz) in Smuka (Langeton) v političnem okraju Novo mesto, občina Planina (Stockendorf) in katastrska občina Maverlen (Maierle) pa političnemu okraju Črnomelj. V sodnem pogledu so bile kočevske občine podrejene petim sodnim okrajem: Kočevju, Novemu mestu, Ribnici, Črnomlju in Žužemberku.

Na Kočevskem ni bilo - to potrjuje tudi kranjski kronist Valvasor - skozi stoletja skoraj nobenih Slovencev. Če so se tu naselili posamezni Slovenci, kot priseljenci ali priženjenci, so s pomočjo prijateljske asimilacije sprejeli nemški jezik in se čutili in priznavali za Nemce. Šele v zadnjem času lahko ugotovimo nek določen odstotek Slovencev, ki ga v veliki večini - kot n. pr. delavci v rudniku - sestavljajo fluktuirajoči elementi. Uradno štetje iz leta 1910 je poleg 16871² Nemcev naštel še 960 Slovencev, kar je 5,68% prebivalcev. Sedaj je številka 960 Slovencev verjetno že prekoračena, kajti med vojno so sem naseljevali begunce, predvsem z Goriškega. Od novembra preteklega leta pa so sem prišli tudi uradniki in službeno osebje slovenske narodnosti. Kljub temu lahko z gotovostjo potrdimo, da številka 5000 Slovencev, ki jih je naštel neko privatno štetje v prejšnjem mesecu, ne ustreza resnici. Kajti, kot je videti iz previda, ki je priložen slovenskim popisnim listom,

so kot Slovence šteli tudi osebe, katerih eden od staršev ali starih staršev je bil Slovenec, pa čeprav potomci slovenskega jezika sploh niso razumeli. Poleg tega je to štetje upoštevalo tudi Slovence, ki so bili tu le začasno (begunci, novo naseljeni uradniki), upoštevali so tudi take kraje, ki sicer spadajo v sodni okraj Kočevje, narodno in govorno pa nikakor ne sodijo v kočevski govorni otok.

Jezik uradov, šole in cerkve je bil od nekdanj nemški, to se je spremenilo novembra 1918. Vendarle so Slovenci lahko pri vseh oblasteh uveljavljali svoje pravice, želje in pritožbe v svojem materinem jeziku. To je izhajalo iz razmer, ker so bile, kot je bilo že omenjeno, mnoge nemške občine pripojene slovenskim okrajem, na drugi strani pa je kočevsko okrajno glavarstvo zajemalo tudi slovenske občine.

Novembra preteklega leta je prišlo do sprememb v jezikovnih odnosih.

Vlada novo nastale države Jugoslavije, oziroma Narodna vlada S.H.S. v Ljubljani je nepričakovano zahtevala, da se na Kočevskem uraduje izključno v slovenskem jeziku. S tem je bil nemški jezik ob vse pravice, onemogočeno je bilo tekoče delo sodstva in uprave, kajti nemške občine in stranke ne razumejo slovenskega jezika.

Ob službo so bili najprej vodilni nemški uslužbenci, nekaj tednov kasneje pa so iz služb odpustili tudi ostale uradnike. Prizanesli niso niti tistim uradnikom, ki so bili tu rojeni ali pa so bili sem poročeni; tudi te so zamenjali Slovenci, čeprav podobnega postopanja s strani nemško-avstrijske oblasti ni bilo.

Tudi šolstvo je bilo zelo prizadeto. Sredi šolskega leta so bili ukinjeni višji razredi gimnazije in strokovna šola za lesno industrijo. Zaradi tega so starši in otroci utrpeli veliko škodo. Odstranili so inšpektorat za nemško ljudsko šolo na Kočevskem, vse nemške ljudske šole so podredili slovenski inšpekciji. Ukinili so nemško šolo v Dragi (Suchen) in tri schulvereinovske šole v Maverlenu (Maierle), Rodinah in Werschitzah(?). Nemški otroci iz teh krajev morajo obiskovati novo ustanovljene slovenske šole ali pa bližnje slovenske ljudske šole. Ljudskošolski učitelji so bili prisiljeni poučevati v slovenščini, ki pa je večinoma ne obvladajo in se je tudi ne morejo naučiti v za to določenem času. Na tej osnovi bo narodna vlada izgnala nemške učitelje.

Kočevske občine so v novembru preteklega leta poslale prošnjo narodni vladi v Ljubljani, v kateri so si prizadevale, da bi na Kočevskem do odločitve mirovne konference veljal staus quo ante, oziroma, da bi bilo dovoljeno nemško uradovanje. Hkrati so pojasnili, da na osnovi Wilsonovih točk tudi zase zahtevajo pravico do samoodločbe in samouprave. Na to vlogo do sedaj ni bilo odgovora.

Iščoč pomoči v svoji stiski, so Kočevarji obrnili svoje poglede proti ZDA in od njih po pravici pričakujejo, da jim je ne bodo odrekle.

V oktobru preteklega leta je nemški narodni svet za Kočevsko, ki navzven zastopa koristi nemškega prebivalstva, v tem smislu sestavil poziv in pozneje pripravil spomenico, v kateri je zahteval priključitev k nemški Avstriji, če pa to ne bi bilo mogoče pa ustanovitev neodvisne republike.

Kmalu je postalo jasno, da tehnično priključitev k nemški Avstriji ni mogoča, pa čeprav bi bilo to le v okviru avstrijske državne zveze. Prav tako se je bati, da bi jugoslovanska vlada v primeru zapletov z nemško Avstrijo (Nemčijo) uporabila Kočevarje kot talce.

Zahteve nemškega narodnega sveta za Kočevsko je odklonilo tudi vodilno slovensko časopisje in pojasnilo, da je nemogoče prenašati nemško državo v okviru jugoslovanske državne zveze. Pripadniki slovenske inteligence, ki imajo preko časopisja velik vpliv na javno mnenje, so proti nam mobilizirali mnenje prebivalstva, sovražnost in nezaupanje do nas so prenesli tudi med tiste sloje Slovencev, ki so prej živeli z nami v slogi. V mestu Kočevje so se zaradi umetno razpihovanega sovražstva zgodili obžalovanja vredni primeri nasilja in izgrediv, ki so jih zagrešili slovenski rudarji (razbijanje šip, zabadanje z noži). Tako sta osebna varnost in premoženje miroljubnega nemškega prebivalstva neprestano ogrožena.

Nemški narodni svet za Kočevsko si želi le to, da bi Kočevska tudi v prihodnje ostala nemška, obliko, v kateri naj bi se to zgodilo (samostojna država ali kanton po švicarskem zgledu), zaupljivo prepušča pravičnosti državnikov, ki bodo na pariški mirovni konferenci postavili temelje svetovnemu miru.

Nemški narodni svet za Kočevsko je tudi mnenja, da bi samostojna država (republika) Kočevska lahko najbolje zagotovila narodno in kulturno eksistenco Kočevarjev. Glede državnopravne podrejenosti naj ne bi pripadala niti Jugoslaviji niti nemški Avstriji (Nemčiji), po mnenju strokovnjakov pa bi bila sposobna za samostojno življenje. Njen državni status bi moral biti mednarodno priznan, podrejen varstvu neke nenemške velesile, ker bi bila sicer pod močnim pritiskom sosednje Jugoslavije, ki bi si jo podredila.

Upanje, da bo ameriška komisija obiskala tudi Kočevsko, je pri vseh slojih nemškega prebivalstva zbudilo živo željo, da bi garancijo za to prevzele ZDA, mogoče v obliki protektorata. Najbolj upanja polne so med nami tiste stotine Kočevarjev, ki so živele v ZDA in ki iz lastne izkušnje poznajo ureditev. Obstaja tudi upravičeno upanje (zaupanje), da bodo naši rojaki, ki sedaj živijo v Ameriki in jih je več tisoč, ugodili naši želji in s pomočjo po-

slanstva pri državnem departmaju v Washingtonu izprosili varstvo za Kočevsko.

Nemški narodni svet za Kočevsko bi bil zelo navdušen, če bi se ameriška komisija postavila v položaj razlagalca želja nemškega kočevskega prebivalstva.

Nemški narodni svet za Kočevsko, ki je bil demokratično izvoljen, je prepričan, da povsem zvesto in resnicoljubno predstavlja želje in prizadevanja prebivalstva in obrača v tem smislu pozornost ameriške komisije na prevod priložene izjave prebivalcev Brezovice (Bresowitz) in Zadrca (Saderz), ki je bila naslovljena na nemški narodni svet. Izjava se naslanja na pravico do samoodločbe in izraža željo, da bi bili pripojeni h kočevskemu jezikovnemu področju (okraju). Ta izjava je posebej vredna pozornosti. Glede na priloženi zemljevid namreč oba omenjena kraja ne pripadata kočevskemu področju - pač pa mejita nanj. Prebivalci obeh krajev, tako Nemci kot Slovenci, želijo priključitev h Kočevski.

Če pa mnenja nemškega narodnega sveta za Kočevsko ne bi priznali za avtentično, potem prosimo, da se o usodi dežele odloči s splošnim ljudskim glasovanjem domačega prebivalstva. Pri glasovanju ne bi smeli sodelovati Slovenci, ki so tu le mimogrede ali pa so jih naselili šele pred nekaj meseci, eventualno bi lahko glasovali prebivalci Brezovice in Zadrca.

Brez dvoma bo plebiscit izpričal, da je naše domače prebivalstvo prevladujoče nemško in da je odločno živeti v samostojni državi z lastno upravo in po svojih zakonih. Obenem pa bi tudi podatke slovenskega privatnega štetja spravil v pravilne okvire.

Plebiscit bi lahko le tedaj potekal brez pritiskov in ovir, če bi bili v času njegovega trajanja onemogočeni nezakoniti ukrepi oblasti in onemogočen teror naščuvanih elementov, posebno v mestu Kočevju.

Če naj bi izvedli plebiscit, nemški narodni svet za Kočevsko prosi, da bi na Kočevsko prišla mednarodna komisija. Pod njenim varstvom bi glasovanje lahko izpeljali.

Obenem pa s tem opozarjamo na vse ukrepe in spremembe osebja, ki so jih sprejeli proti naši pravici do samoodločbe in samouprave in ki v našo škodo spreminjajo narodni značaj naše dežele. Zato prosimo, naj se vpliva na jugoslovansko vlado, da se znova vzpostavi status quo ante, kot so zahtevale zgoraj omenjene kočevske občine.

N.B. Ta memorandum, ki vsebuje končno veljavno in neizpodbitno zahtevo vsega prebivalstva Kočevske, dopolnjuje in popravlja vse prejšnje spomenice in poročila.

Obenem še prosimo, da se ta memorandum uporablja kot edina podlaga pri obravnavanju

kočevskega vprašanja.

Kočevje, 25. novembra 1919

Nemški narodni svet za Kočevsko.

Podpisi

- 1 Nepremišljene agitacije slovenskih vročeglavcev so v zadnjem desteletju povzročile posamezne motnje tega lepega razumevanja.
- 2 V tej številki skoraj 17000 Nemcev niso upoštevani tisti prebivalci, ki so bili v času štetja, ki je bilo pozimi, po svetu. To so krošnjariji in kostanjarji, približno 600 ljudi, poleg teh tudi niso upoštevali tistih Kočevarjev, ki so bili razpršeni v Avstro-Ogrski ter tistih, ki so živeli v Ameriki. Skupaj je to več tisoč ljudi.

Priloga 2

Nekatera dejstva o Kočevski.

Pred 600 leti so jo Nemci izkrcili, kultivirali in sploh ustanovili na novo.

Ima torej popolnoma avtohtono prebivalstvo, naselbina je izključno čisto nemška, ima dobre in jasne meje (glej generalko).

Vrh tega pa:

1 mesto, 171 krajev, 25 občin, 42 kataskrskih občin.

Velikost: 860 km² (primerjaj Andora 540 km², San Marino 59 km²).

Prebivalstvo: cca 40000, od tega več kot polovica prisotnih v domovini.

1 hranilnica, 12 raifeisnovk.

Poseduje: 1 rudnik rjavega premoga, zelo obsežne gozdove.

Politična ureditev:

3 politični okraji, 5 sodnih okrajev.

Šolstvo: 1 gimnazija, 1 strokovna šola za lesno industrijo, 1 sirotišnica s šolo, 36 oziroma 33 ljudskih šol s 65 razredi, dva otroška vrtca.

Zgodovinski del:

Obstoja od leta 1339, najprej kot grofija, od 1791 kot vojvodstvo. 1809-1814 jo je Napoleon uredil kot zaokrožen kanton.

Kočevarji želijo zato tudi v bodočnosti živeti tako kot so bili vajeni v zgodovini, na zaokroženem področju z lastno upravo.

Kočevje 11. 4. 1919

Za nemški narodni svet Kočevske

prof. Peter Jonke

III.

ZA PROŠNJO PREBIVALCEV KOČEVSKEGA

N.B. Južna meja ne more biti takoj dokončno postavljena.

Na priloženem zemljevidu je meja jezikovnega področja Kočevske označena z modro, področje gospostva Schneeberg-Snežnik (posestvo princa Schoeberg-Waldenburg) je označeno z rdečo, z zeleno je obrobljen severni del gospostva Čabar (posest H. v. Chizzy), meja med Kranjsko in Hrvaško oziroma Istro in Hrvaško je označena z rdečo prekinjeno črto.

Zaledje Reke proti Kranjski oblikuje neposeljeno gorsko področje, brez vode, z najvišjima vrhoma Risnjak (1520 m) in Snežnik (1688 m). Med gorskim masivom Risnjak - Snežnik in Kočevskim je le ozka, globoka, vsekana dolina Kolpe in Čabranke z vsekanim Prezidom - Starim trgom (pri Kolpi - op. P S.)

Zahodna meja gospostva Snežnik je od kočevskega jezikovnega teritorija proti Merleiesraut oddaljena le 8 km. Vzhodna meja gospostva Čabar je oddaljena le 4 do 5 km.

Del doline Kolpa - Čabranka, ki je na Kranjskem - občina Osilnica (1154 preb.), ki je še pred 25 leti uradovala z krajnim glavarstvom Kočevje izključno v nemščini, pripada sodnemu in političnemu okraju Kočevje. Prebivalstvo je vedno živelo v dobrih odnosih s kočevskim prebivalstvom, in gotovo ne bo nasprotovalo vključitvi v neodvisno kočevsko državo. Tudi kraji zahodno od črte Podpresk - Novi Kot (267 prebivalcev), kot tudi Stari Kot (167 preb.) in Ambon? (142 preb.), ki pripadajo nemški občini Draga, kot tudi Trava sodnemu okraju Kočevje, bi morali brez dvoma privoliti k združitvi s Kočevsko.

Tako ostanejo le manjši hrvaški kraji v dolini Kolpe-Čabranke - črta Gerovo-Smrečje-Čabar-Prezid-, od tod naprej pa kraji na Kranjskem od Babnega Polja do Vrha, katerih priključitev k ozemlju gospostva Snežnik in Čabar je sama po sebi umevna, tako da bi ozemlje Kočevske mejilo z Italijo.

Mesto Reka je zagotovljeno Italiji le v primeru, da neposredno zaledje Reke ne bi pripadlo ozemlju Italiji sovražne države, toda bilo bi pod političnim in gospodarskim vplivom Italije.

Večje kot je ozemlje zaledja Reke, ki bo izvzeto iz južnoslovenske (jugoslovenske) prevlade, toliko bolj gotov je položaj Italije na Reki. Ta gotovost je izjemno okrepljena, če bo za zaledjem Reke oblikovano še eno neodvisno ozemlje, ki bo, kot sosed Italije, glede na zgodovinski, gospodarski in kulturni razvoj, v naravnem nasprotju z južnoslovenskimi državami, moralo težiti k tesni povezavi z Italijo.

Toda tudi v primeru, da Reka ne bi pripadla Italiji, bi bila Italija prisiljena prizadevati si, da bi vključila vsaj gospostvo Snežnik. Tudi v tem primeru bi bila neodvisnost Kočevske za Italijo velikega pomena.

Področje Kočevske je zmožno priskrbeti okoli 300.000 m³ lesa in 800 vagonov premoga (carbone di legna) letno, poleg tega pa tudi okoli 40 vagonov lignita dnevno; poleg tega tudi krompir, živilo, mleko, fižol, itn. Ti izdelki bodo zagotovljeni Italiji, če bo Kočevska, neodvisna od južnih držav, lahko vstopila v trgovske zveze kot svobodna sosedba Italije; izgubljeni pa bodo za Italijo v primeru, če bo Kočevska izročena Jugoslovanom.

Prvi zaščitniki Kočevske so bili - pred kolonizacijo ozemlja neposeljene - ob koncu 13. stoletja - oglejski patriarhi. Odtlej ni bila nikoli povsem prekinjena zveza med Kočevsko in Italijo, posebno tesne so bile zveze z Videmsko provinco, od koder je prišlo tudi nekaj italijanskih družin živeti na Kočevsko. Prebivalstvo Kočevske bi pozdravilo italijansko pomoč z neminljivo hvaležnostjo ter bi predstavljalo pomemben branik na enem izmed najbolj ogroženih mejnih predelov Kraljevine.

Na koncu naj poudarimo, da bi se lastniki posestev Snežnik in Čabar, kot tudi lastniki gospostva Haasberg v Planini, severno od Snežnika (princ Windischgraetz), zagotovo odločili v korist Italiji in ne za Jugoslovane, če bi jim bila priznana pravica izbire.

P.S. Dokument je opremljen le z žigom Vrhovnega poveljstva italijanske vojske, vendar ni podpisan.

ZUSAMMENFASSUNG

Die unabhängige Republik Gottschee

Im Zentralen Staatsarchiv in Rom (Archivio centrale dello Stato) wird ein interessantes Dokument über die bewegte Zeit am Ende des Ersten Weltkriegs verwahrt, wo jede Nation oder Nationalität eine Gelegenheit suchte, sich an der Gestaltung der neuen europäischen Landkarte zu beteiligen. Das Dokument mit dem Titel *Istanza del Consiglio popolare della terra di Gotschevia per l' erezione in Stato autonomo sotto il protettorato degli Stati Uniti* handelt vom Versuch, eine autonome Gottscheer Republik zu gründen. Die Gottscheer Deutschen suchten Hilfe und Unterstützung bei der italienischen Regierung, bei der Regierung der Vereinigten Staaten und bei der amerikanischen Kommission in Wien.